

ПОСТАТІ РЕЛІГІЇ І РЕЛІГІЄЗНАВСТВА

УДК 929:167/168:2-1

DOI <https://doi.org/10.32420/2306-3548/2024.96.11>

Оксана Горкуша

СВІТОГЛЯДНІ НАСТАНОВИ АНАТОЛІЯ КОЛОДНОГО ЯК ФУНДАТОРА УКРАЇНСЬКОГО АКАДЕМІЧНОГО РЕЛІГІЄЗНАВСТВА¹ (ЧАСТИНА 2. ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ)

У статті, присвяченій базовим світоглядним настановам фундатора українського академічного релігієзнавства професора Анатолія Колодного, у її другій частині, висвітлюється творчість релігієзнавця в період незалежної України. Саме в ці роки видатний український мислитель доклав титанічних інтелектуальних і дієвих зусиль для формування українського академічного релігієзнавства як самостійної, предметно, об'єктно та методологічно окресленої галузі гуманітарних наук. Його численними науковими ініціативами вибудовано історіографічний дискурс української духовно-культурної спадщини та викладено послідовну історію релігійних і релігієзнавчих здобутків українців.

Ключові слова: атеїзм, вільнодумство, українське академічне релігієзнавство, Колодний Анатолій.

Oksana Horkusha

WORLD VIEWS OF ANATOLII KOLODNYI AS THE FOUNDER OF UKRAINIAN ACADEMIC RELIGION STUDY (PART 2. THE PERIOD OF INDEPENDENCE)

In the article, devoted to the basic worldview guidelines of professor Anatolii Kolodnyi – the founder of Ukrainian academic religious studies, in its second part, we highlight the period of independent Ukraine. It was here that the outstanding Ukrainian thinker made titanic intellectual and effective efforts to form Ukrainian academic religious studies as an independent, objectively, objectively and methodologically delineated field of humanities. Historiographical discourse of the Ukrainian spiritual and cultural heritage was built by his numerous scientific initiatives and a consistent history of the religious and theological achievements of Ukrainians was laid out.

Key words: atheism, free-thinking, Ukrainian academic religious studies, Anatolii Kolodnyi.

Актуальність. Фундатором сучасного українського академічного релігієзнавства, беззаперечно, є професор Анатолій Миколайович Колодний. Саме цей український філософ окреслив об'єкт і предмет галузі, головні методологічні настанови, змістовні вектори, принципи, за спирання на які українські релігієзнавці досі досліджують релігію в її дійсних проявах. Тож зрозуміти, як і які саме настанови та міркування очільника трансформувались у стратегічні параметри галузі – завдання і для першого допису, який уже надрукований², і для представленого матеріалу.

Дослідженість проблеми: про Анатолія Колодного як відомого вітчизняного дослідника релігії можна дізнатись у численних енциклопедичних і довідкових виданнях³. Навряд чи їх можна вва-

¹ Основний текст статті записано ще до повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну (2021 р.). Апробація змісту відбулась у січні 2021 р. на святковій Конференції, приуроченій до 85-річчя професора Анатолія Колодного. А видрук відбувається з відтермінуванням через нагальність до уваги іншої релігієзнавчої тематики (війна і релігія), що може проявлятися у змісті.

² Горкуша О. Атеїзм та вільнодумство в розумінні професора Анатолія Колодного як світоглядна настанова фундатора українського академічного релігієзнавства. Ч. 1 : Радянський період. *Українське релігієзнавство*. 2024. № 95.

³ Яроцький П. Колодний Анатолій Миколайович. *Енциклопедія сучасної України* / редкол. : І. Дзюба та ін. ; НАН України ; НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. URL: <https://esu.com.ua/article-5673> ; Колодний Анатолій Миколайович. *Філософський енциклопедичний словник* / В. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України ; Абрис, 2002. С. 288 ; Гудима А. Колодний Анатолій Миколайович. *Тернопільський енциклопедичний словник*. Київ ; Тернопіль, 2005. С. 143 ; Колодний Анатолій Миколайович. *Хто є хто в Україні. 7 000 біографічних довідок*. Київ, 2004. С. 378 ; Колодний Анатолій Миколайович. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%90%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BB%D1%96%D0%B9_%D0%9C%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 ; Колодний Анатолій Миколайович. URL: https://vue.gov.ua/%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%B9_%D0%90%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BB%D1%96%D0%B9_%D0%9C%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 тощо.

жати аналізом наукової творчості професора, який досі продовжує працювати над новими науковими проєктами. У планах професора А. Колодного, які найповніше, але не кінцево реалізовані в чотиритомній «Українській релігієзнавчій енциклопедії» (далі – УРЕ)⁴, стоїть ще не одна монографія. Фактично готова для друку книга «Українське релігієзнавство в його історії, особистих і спільнотних виявах», де заслужений діяч науки України осмислює роль видатних осіб у їх баченні самотутньої духовної історії релігій України. Автор виокремлює етапи розвитку українського релігієзнавства: богословський, релігійного вільнодумства, початки світського релігієзнавства, атеїстично-інституційний і світсько-інституційний періоди; що також потребуватиме наукового аналізу. Вивчення спадщини Анатолія Колодного тільки починається, хоча релігієзнавці активно користувалися і досі користуються його розумінням суті та структури релігієзнавства.

Мета статті, яка є продовженням попередніх намагань осмислити теоретичний і практичний спадок Анатолія Колодного, – не охопити і повноцінно висвітлити весь концептуальний теоретичний і суспільно-практичний внесок професора Анатолія Колодного. Однак ми спробуємо, ґрунтуючись на його опірних світоглядних і життєвих принципах, принаймні зрозуміти, як вони вплинули на формування принципів і настанов українського академічного релігієзнавства, що конституювалося вже в час незалежності України.

Основний виклад. У своїй автобіографічній праці «Доле ж моя, доле» Анатолій Колодний, окреслюючи методологічні засновки своїх досліджень релігії, зізнається: «Для мене атеїзм – це термін для характеристики таких світоглядних орієнтацій людини, які утверджують її в бутті, вільному від необхідності постійно апелювати до надприродного, у самодостатньому бутті. Я вважаю, що атеїзм не тотожний різним формам критики релігії, хоча в минулому подеколи й був пов'язаний з ним. Водночас атеїзм <...> не тотожний і антиатеїзму, хоч таке отождєнення домінувало й домінує ще й нині в теоретичній і громадській думці і часто розглядається як щось негативне»⁵. Так атеїзм як світоглядна настанова для українського мислителя стає звільняючим від підпорядкування тотально нав'язуваним стереотипам, ідеологіям, концепціям, які перетворюють людину на несвідомого відтворювача заздалегідь висловлених і названих «правильними» істин. Він є протилежним до будь-якого догматизму підходом, що спонукає мислителя і дослідника міркувати вільно й аналізувати дійсність, а не накидати на неї «ідеологічно вивірені» оціночні судження.

Показовими щодо розуміння атеїзму Анатолієм Колодним є такі його слова: «Атеїзм як форму філософського освоєння світу цікавить не стільки онтологічний чи ґносеологічний, скільки індивідуально-практичний аспект ставлення людини до світу, зокрема питання про те, чи вільна людина у своїй діяльності, а чи ж вона перебуває під абсолютним впливом необхідності. Розкриваючи діяльну сутність людини, відображаючи факт утвердження її у своєму дійсному бутті, формуючи в неї адекватне уявлення про саму себе як частину природи і суспільства, як творчу, діяльну істоту, що вирішує проблеми свого буття без опори на надприродні сили, атеїзм виступає як специфічна форма людинознавства. Соціальний зміст атеїзму полягає не у звільненні свідомості людей від релігійних уявлень, як це часто ще вважають при його визначеннях, а в утвердженні людини в такому бутті, що виключає необхідність звертання її по допомогу до надприродних сил тоді і там, де вона діє сама. Атеїзм зорієнтовує людину на свідомий контроль за всіма процесами своєї життєдіяльності»⁶. Ось цей свідомий контроль перетворюється на невтомну спонуку пізнавати відповідально, шукати, формулювати, верифікувати й артикулювати нові знання, у яких адекватно виражається той чи інший аспект, подійний прояв чи функціональна особливість предмета дослідження. Зрештою він переростає в необхідність зібрати й надихнути на послідовні наступні дослідження українських релігієзнавців, запропонувавши їм 1) відповідну предмету й культурно-історичному запиту методологічну основу; 2) адекватний український науковий тезаурус; 3) послідовну ґрунтовну історіографію галузі.

Тож українське академічне релігієзнавство завдячує професору А. Колодному своєю інституалізацією та становленням як окремої галузі наук, що має власний предмет дослідження – релігію як цілісну, доцільноузгоджену, структуровану систему функціонально пов'язаних і сенсовопоєднаних елементів. Ця гуманітарна наука має власні пропедевтично-методологічні настанови – принципи в дослідженні релігії: об'єктивності, науковості, незаангажованості, історичності.

Та ці принципи українського академічного релігієзнавства тісно пов'язані з вихідною світоглядною настановою самого професора – його пафосно-гуманістичним атеїзмом, який, безумовно, як ми зауважували в 1 частині, варто відрізнати від так званого наукового атеїзму. Останній насправді був спростувально-критиканським антиатеїзмом. Таке роз'яснення є нині вкрай необхідним, адже нам часто доводиться стикатись із поверхневим і дилетантським розумінням як методів і підходів українського

⁴ Українська релігієзнавча енциклопедія : у 4 т. / за заг. ред. А. Колодного. Київ : Інтерсервіс, 2022–2024.

⁵ Колодний А. Доле ж моя, доле. Біографо-сенсожиттєвий нарис. Київ, 2021. С. 205.

⁶ Там само. С. 204–205.

академічного релігієзнавства, так і дослідницької позиції професора Анатолія Колодного. Іноді йому персонально, як і українському академічному релігієзнавству загалом, голосливо дорікають «атеїзмом» (у значенні антитеїзму), таврують «рудиментом атеїстичної доби» чи приписують «войовничо-пропагандивні» завдання на користь якоїсь окремої церковної інституції (партикулярну заангажованість). Однак частіше під такі оцінки маскується власна світоглядна заангажованість або замкненість в особисто-досвідному сегменті розуміння релігії того чи іншого дослідника – критика позиції А. Колодного та фундованої ним галузі наук. Натомість незаангажоване знайомство із частиною наукових праць А. Колодного переконує: сучасне українське академічне релігієзнавство забезпечене необхідним історичним, історіографічним, методологічним базисом для того, щоби досліджувати релігію (дистанціюючись від особистих стереотипів та ідеологічних ярликів) як особливий людський феномен, специфічно проявлюваний у стереофонії людського життя через свої конкретні контекстуальні вияви та функціональні прояви.

Історія галузі (включно з поступовим розвитком уявлень про релігію в донауковий період і в духовно-культурному надбанні українського народу впродовж тисячоліть аж дотепер) з необхідною пропедевтикою детально викладена у фундаментальній для українського релігієзнавства праці А. Колодного «Релігійне життя України в особах його діячів і дослідників»⁷. У цій книзі послідовним дискурсом крізь різні історичні доби у стереофонії життєдіяльності та висловлювань історичних діячів, релігійних лідерів, мислителів, богословів, науковців простежується, як релігія актуалізується й акцептується в житті українського народу від прадавнини аж до сучасного концептуально-теоретично розгорнутого українського академічного релігієзнавства.

Тут професором продемонстровано, як проблема визначення релігійних подій та інтерпретації релігійних феноменів водночас є питанням історії та самоідентифікації українського народу. Так, зокрема, у прагненні присвоїти Росією цивілізацієфундууючу подію Хрещення Руси кремлеїмперські псевдоісторики інтенсивно артикулюють наратив про херсонеське хрещення князя Володимира, яким, з одного боку, виправдовують анексію Криму, а з іншого – запускають алгоритм легітимізації окупації та підпорядкування України. Понад те вони присвоюють своїй штучно змонтованій кремлеїмперській ідеології «Русській мір» історичні сакральні події української історії, а князю Володимиру ставлять пам'ятник як хрестителю Руси в Москві

(заснованій значно пізніше Юрієм Довгоруком)⁸. Щодо цього видатний український релігієзнавець зауважує: «Спорудженням пам'ятника Володимиру Великому Москва ставить завдання довести, що немає якоїсь окремої історії України і Росії, що вона – спільна <...> Споруджувач монументу – Російське військово-історичне товариство – відоме своїми агресивно-шовіністичними орієнтаціями щодо України і у фальсифікаціях її історії. Обґрунтовуючи в такий спосіб якусь духовну цілісність москвитів і українців й нівелюючи при цьому етнічну особливість кожного, вороги українства активізують прагнення до захисту цієї єдиної духовності від якихось посягань зовнішніх щодо неї ворогів. <...> духовний ресурс є важливішим за матеріальний чи військовий»⁹.

Отже, тут А. Колодний демонструє, як специфічна інтерпретація історичної події здатна зробити її наріжним каменем того чи іншого історіографічного дискурсу, легітиміційним аргументом чи то для загарбницької політики експансивної кремлівської імперії, чи то для культурно-ментального цивілізаційного вектора. Так, скажімо, хрещення київським князем Володимиром у «рускомірській» кремлівсько-імперській інтерпретативній парадигмі застосовується як сакральна-історичний аргумент для окупації України, натомість у рамках української історіографії – як обґрунтування своєрідності київського християнства та підстав для єдності українських християнських церков, що вийшли з єдиної купелі Володимирового хрещення, щоби стати натхненними духівниками українського народу впродовж його складної історії аж дотепер.

У своїх працях Анатолій Колодний простежує своєрідність розуміння релігії та її функцій українськими мислителями, взаємозумовленість і взаємодоповнення духовного й інтелектуального досягнення ролі та місця релігії в житті українського народу та людства загалом. Зрештою, ним зібрано і зафіксовано концепції українських філософів, релігієзнавців, конфесійних і світських, діаспоральних і тих, хто жив, мислив і творив в Україні в різні епохи аж дотепер. Отже, саме Анатолій Колодний в акумульованому вигляді виклав концептуальну історію українського академічного релігієзнавства включно з історією української актуалізації релігії. І ці дві стратегії – актуалізації релігії в історії України через діяльність і висловлювання духівників та історично значущих постатей і артикуляції розуміння ролі та місця релігії в історії українського народу та людства загалом – тісно взаємопов'язані та взаємовизначувані. Звідси українське академічне релігієзнавство природно постає

⁸ Там само. С. 46.

⁹ Колодний А. Релігійне життя України в особах його діячів і дослідників. С. 46.

⁷ Колодний А. Релігійне життя України в особах його діячів і дослідників. Київ : Інтерсервіс, 2017. 740 с.

на культурно-ментальному ґрунті української духовності, що проявлятиметься у предметно-методологічних особливостях.

Теоретико-методологічний фундамент українського академічного релігієзнавства було закладено ще колективним підручником «Академічне релігієзнавство» за науковою редакцією професора Анатолія Колодного¹⁰. Упродовж двох десятиків років українські релігієзнавці формувались саме на цьому теоретично-методологічному базисі, сформульованому за наукової координації професора. Нещодавно головні теоретико-методологічні засади українського академічного релігієзнавства професор Анатолій Колодний концентровано виклав в авторській монографії «Феномен релігієзнавства»¹¹. Цей концентрат висловлюється в інтелектуальному контексті, сформованому 20 роками засвоєння висловленого «Академічним релігієзнавством», що дає підстави уникати додаткових розтлумачень тих методологічних положень, які вже були ґрунтовно викладені в «Академічному релігієзнавстві» та наступних працях українських академічних релігієзнавців. Тому «Феномен релігієзнавства» як авторський виклад теоретично-методологічних засад українського академічного релігієзнавства розраховано на того читача, що вже перебуває в парадигмі, закладеній «Академічним релігієзнавством» і сформованій упродовж історії України цілим її релігійним життям.

Власне тут Анатолій Колодний виходить до формулювання феномену релігієзнавства як теоретичного наукового осмислення релігії від історії та наполягає, що «українське релігієзнавство сягає своїм корінням давньої доби Русі»¹². «Починаючи із княжої пори, універсальним способом бачення, розуміння й оцінки світу для багатьох українських мислителів стають власні релігійні переживання. Основною метою їх праць виступає не прагнення створити певну цілісну систему богословських знань, а бажання передати своє особисте релігійно-містичне сприйняття божественного ества, гармонії, краси і довершеності Богом створеного світу»¹³. І тому аж «до XIX ст. релігієзнавство в Україні розвивалось переважно в його богословській формі»¹⁴. Натомість «українське світське релігієзнавство не має власної професійної традиції», бо ж «воно розвивалось переважно в контексті суспільно-політичної та філософської думки України XVII–XX ст.». Характерною ж особливістю вітчизняного

осмислення релігії, на думку А. Колодного, було те, що «українські мислителі прагнули з'ясувати не просто, що таке релігія, а її функціональну значущість, роль у національному розвитку України», прагнули «поставити християнство на службу національному розвитку»¹⁵.

Звідси й те, що «суспільну думку України характеризує також прагнення повернути релігійні інституції на шлях служіння інтересам народу, вивести їх із підпорядкування «сильних світу цього»»¹⁶. Ось цей прагматичний підхід до релігії проглядатиметься впродовж цілої історії українського народу, коли інституційована релігія – церква, виконувала конкретну практичну функцію – легітимації самостійного цивілізаційно-політичного поступу Руси чи України як держави, а в періоди бездержавності – духовного оберігача та провідника крізь найтемніші історичні трагедії, що зберігає скарб сакрального виміру ідентичності українського народу. Також Анатолій Колодний тут вказує на спотворення розуміння особливостей українського релігієзнавства через сприйняття української релігієзнавчої думки в оптиці радянського періоду: «Тривалий час у різних публікаціях усіляко утверджувалась думка про домінування в поглядах українських мислителів антирелігійної орієнтації. Проте такі твердження радше були даниною офіційній версії про матеріалізм як магістральний напрям людського думання»¹⁷. Натомість до релігії як дієвого чинника звертались для «пошуку шляхів виходу з національної кризи й деградації»¹⁸. Але ось уже «як окрема сфера наукового знання релігієзнавство в Україні <...> починається із творчого доробку ідеологів громадівського руху й насамперед пов'язане з іменами М. Драгоманова й О. Потебні», у працях яких «знаходимо спроби дати визначення релігії, з'ясувати шляхи появи релігійних вірувань, розкрити функціональну природу релігійного феномену, його місце в духовному житті людства».

У «Феномені релігієзнавства» Анатолій Колодний концентровано формулює основні принципи світського релігієзнавства (об'єктивності, історизму, дуальності та загальнолюдськості)¹⁹. Тут таки вказуються й головні закономірності розвитку релігії у внутрішньому та зовнішньому контексті функціонування релігії в суспільній системі. «Найбільш характерною закономірністю внутрішнього розвитку релігії у процесі розвитку людського світосприймання є абстрактизація її основної ідеї, тобто розуміння надприродного». Так, за дослідницьким переконанням релігієзнавця, «першою формою

¹⁰ Академічне релігієзнавство : підручник / за наук. ред. А. Колодного. Київ : Світ знань, 2000. 862 с.

¹¹ Колодний А. Феномен релігієзнавства : монографія. Київ : Інтерсервіс, 2020. 248 с.

¹² Там само. С. 25.

¹³ Там само.

¹⁴ Там само.

¹⁵ Там само. С. 26.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Там само. С. 27.

¹⁹ Там само. С. 35–64.

світобачення людини був аніматизм, коли вона освоювала довкілля шляхом загального «оживлення» його, наділення переважно своїми, людськими властивостями. Однак уособлення – це ще не релігія, бо ж тут ще відсутня віра в надприродне»²⁰. Далі розвиток іде «від уособлення людини в еволюції свого світорозуміння до фетишизму, коли реальні предмети <...>, які мали для неї особливе життєве значення, наділяються чуттєво-надчуттєвими властивостями»²¹. На цьому етапі людина ще не виокремлює себе від природи, надприродне нею ще не відділяється від природного. Далі – тотемізм, анімізм, аніматизм, «у процесі еволюції релігійної свідомості, а причинами цього були вже не лише зовнішні щодо релігії чинники, переважно здобутки виробничої практики, а й її власна внутрішня логіка, з'являється диференціація душ-двійників за місцем їх просторової локалізації, відбувається своєрідна абстрактизація їх», політеїзм, який «через генотеїзм переростає в монотеїзм, тобто віру в єдиного всемогутнього Бога»²², на якого переноситься вся сукупність природних і суспільних атрибутів багатьох богів. Професор пропонує ґрунтовну концепцію розвитку релігії на підставі трансформації – поглиблення, розширення та систематизації – релігійної свідомості. Людина в пошуках себе, свого особливого місця у світі, поступово відділяє себе із природного середовища та підходить до усвідомлення ідеї надприродного як своєрідного релігійного еквівалента власної особливості. Також поступово не лише формується, але й розвивається ідея надприродного, що є передумовою розвитку й релігії: «На етапі політеїзму, а особливо монотеїзму, потойбічний світ набирає якісно відмінних від земного властивостей. Надприродні сили переносяться в його сферу, яка стає недосяжною для людського пізнання. Ми не можемо погодитись із тими, хто розглядає це як вихід релігії за свої межі, її анігіляцію. Зникає чуттєво-конкретна уява надприродного, натомість приходить його духовне розуміння. Бог через свій дух відкриває себе і проявляє себе скрізь. Відбувається своєрідне повернення до вихідної стадії розвитку релігії – анімізму, але все у світі одухотворюють не якісь душі – двійники, а духовна сила Бога»²³. Професор А. Колодний наполягає, що «аналіз еволюції релігійного світобачення засвідчує те, що релігія розвивається насамперед на власному «мислительному матеріалі». Аналізується широкий спектр релігійних форм, що виникли у процесі еволюції релігії (від природних до штучних, неорелігій).

Однак найбільше професора А. Колодного цікавить взаємодія релігійного та національного, бо, на його думку, «релігійні вірування завжди перебувають у безпосередньому зв'язку з тим етнічним середовищем, в якому вони виникають і функціонують. Саме завдяки своїй етнічності релігія має здатність стати складовою національної культури, постати тією святиною, захист якої розглядається як вищий вияв патріотизму, слугувати критерієм визначення територіальних меж певної держави тощо»²⁴. Та більш глибоко релігія як чинник формування національної та глобальної історії людства розглядається Анатолієм Колодним у його іншій монографії – «Історіософія релігії». Аналіз цієї праці потребує кропіткого послідовного заглиблення, адже тут видатний український мислитель аргументовано розгортає цілісний історіографічний дискурс розвитку релігії як людського феномену і людських спільнот, опертих на сакральний вимір, вловлений у релігійних віровченнях, практиках, традиціях.

Цей же огляд особистісних світоглядних настанов видатного українського мислителя, які вплинули на формулювання базових принципів цілої галузі, завершимо формулюванням своєрідного життєвого кредо Анатолія Миколайовича Колодного, умовно означеного «10 заповідей атеїста». Останні можуть цілком інтерпретуватись як 10 заповідей українського академічного релігієзнавця, якими ми послуговуємось, свідомо чи настановно, у власне академічно-релігієзнавчому підході до осмислення релігії (гуманізм, раціональний прагматизм, кордоцентризм, антропоцентризм, зорієнтованість на дійсність, спорідненість праці, свідомісний контроль, позитивна результативність):

1. **Діяльна** настанова на життя: «Бог сам створив людину атеїстом, бо ж створив її для діяння, а не постійного його славослов'я, скигнення, канючення».

2. **Сакральне в дійсному**: «святість не в одяганнях, а в душі і діяннях».

3. **Самовідданість** діяча: «атеїст – це той, хто живе активно, без покладання і сподівання на когось (навіть на Бога), з повною віддачею довкіллю своїх здібностей і свого покликання»²⁵.

4. **Зорієнтованість на дійсність**: «Людина тут, в її земному бутті – для реалізації себе відповідно до свого покликання в цьому світі».

5. **Споріднена праця**: «саме тоді вона буде не в тяготу тобі, а в радість. Без неї ти не мислитимеш життя, ти спішитимеш жити».

6. **Здобутки для дійсності**: «Вічність життя – у значимості твоїх справ. Тож прагни залишити їх в усупільненому, відповідно матеріалізованому вигляді щонайбільше».

²⁰ Там само. С. 66

²¹ Там само. С. 66.

²² Там само. С. 67.

²³ Там само. С. 68.

²⁴ Там само. С. 71.

²⁵ Там само. С. 204.

7. **Критично-раціональний** і вільно-відповідально-свідомо-самочинний підхід.

8. **Створення значущого для народу:** «Відтак прагни залишити після себе побільше доброго у своєму твориві, у пам'яті народній»²⁶.

9. **Волелюбність:** «Соціальний зміст атеїзму полягає не у звільненні свідомості людей від релігійних уявлень, як це часто ще вважають при його визначеннях, а в утвердженні людини в такому бутті, що виключає необхідність звертання її по допомогу до надприродних сил тоді і там, де вона діє сама»²⁷.

10. **Свідомий контроль людини над її життям:** «Атеїзм зорієнтовує людину на свідомий контроль за всіма процесами своєї життєдіяльності».

Висновки. Анатолій Миколайович Колодний – фундатор українського академічного релігієзнавства, що не лише консолідував зусилля багатьох українських мислителів – філософів, істориків, соціологів – на дослідження релігії як цілого в дійсному житті українського суспільства, але й заклав методологічні засади та стратегічно спрямував розвиток окремої галузі української гуманітаристики – українського академічного релігієзнавства. Будучи українцем за світовідчуттям і філософом за світорозумінням, професор трансформував притаманні українській ментальності кордоцентризм і волелюбство у своєрідно витлумачений атеїзм як таку дослідницьку настанову, що, з одного боку, досить дистанціювала свідомість релігієзнавця від предмета зацікавлення та його «остаточних» теологічних тлумачень, а з іншого – звільняла від заангажованих панівною ідеологією стереотипів і оціночних суджень. Особистісна свідомість релігієзнавця таким чином сама ставала свідком релігії в її проявленій у дійсності формі, крізь призму якої фіксувала власне людські характеристики, притаманні тому чи іншому суспільству. Не хворіючи ні на жодну форму меншовартості, професор звільнив і сформатовану галузь – українське академічне релігієзнавство – від постімперсько-совкового упослідження. Аналізуючи різні наукові традиції вивчення релігії, як вітчизняні (дорадянської чи радянської доби), так і зарубіжні,

Анатолій Колодний сформулював власне українське академічне релігієзнавство в його предметному зацікавленні й об'єктному охопленні релігії як такого специфічно людського способу світовідчуття та світорозуміння, за якого людина почувалась причетною до сакрального і ставала його носієм і свідком. Так само українське академічне релігієзнавство завдячує професору Анатолію Колодному окресленням предметно-об'єктного поля та стратегічним напрямом для досліджень, головними методологічними настановами, зокрема своєю світськістю як вимогою незаангажованості не лише ідеологічної, але і теологічної. Завдяки його зусиллям за 30 років масштабувалась, інституалізувалась, структурувалась окрема галузь українського академічного релігієзнавства. На працях професора А. Колодного та під його науковим керівництвом виросло декілька поколінь українських релігієзнавців. На жаль, держава Україна недооцінила необхідності релігієзнавчого просвітництва та релігієзнавчої освіченості українців, унаслідок чого релігієзнавство майже цілком зникло з навчальних програм ЗВО. Сучасні трагічні події – загарбницька війна Російської Федерації проти України та провідна роль в окупації свідомості наших мешканців псевдорелігійними інструментами (РПЦ в Україні) – підтвердили стратегічну роль українського академічного релігієзнавства у справі відновлення національної безпеки України, зокрема в ідеологічному, духовному, правовому та світоглядному вимірах. Без релігієзнавчої грамотності українські урядовці та мешканці України нехтували власною національною духовно-світоглядною безпекою. Наслідки релігієзнавчої безграмотності ми спостерігаємо у схильності до колабораціонізму з ворогом, запродавства, зради України великої кількості підпорядкованих кремлю інституцій (УПЦ МП) «пастирів» і «пасомих». Натомість принципи дослідження релігії, запропоновані професором, дотримуються більшістю тих дослідників релігії, які відносять себе до послідовників школи А. Колодного, що робить нас вільними від накиннутих стереотипів, ідеологічного чи теологічного доктриналізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Академічне релігієзнавство : підручник / за наук. ред. А. Колодного. Київ : Світ знань, 2000. 862 с.
Дисциплінарне релігієзнавство : колективна монографія / за ред. А. Колодного. Київ, 2009.
Колодний А. Обрядово-побутова релігійність сучасного віруючого. Київ, 1966.
Колодний А. Атеїзм як форма світоглядного знання і самоусвідомлення особи. Київ, 1987.
Колодний А. Життя, праця, думки. Київ, 2007.
Колодний А. Доле ж моя, доле... Спомин. Анатолій Колодний. Шлях до українськості. Біографо-сенсожиттєвий нарис. Київ, 2021.

²⁶ Там само. С. 205.

²⁷ Там само. С. 206.

Колодний А. Релігійне життя України в особах його діячів і дослідників. Київ : Інтерсервіс, 2017. 740 с.

Колодний А. Феномен релігієзнавства : монографія. Київ : Інтерсервіс, 2020. 248 с.

Наукова продукція книжково-брошурної форми відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України (1996–2006 рр.).

Академічне релігієзнавство України історія і сьогодення : колективна монографія. До п'ятнадцятиріччя відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України. Київ, 2006. С. 238–244.

Основні книжково-журнальні видання академічних релігієзнавців 1993- п/п 2020 рр.

Колодний А. Феномен релігієзнавства : монографія. Київ, 2020. С. 224–245.

REFERENCES

Academic religious studies. Textbook. Under the scientific editorship of Professor Anatolii Kolodnyi. Kyiv: World of Knowledge, 2000. 862 p.

Kolodnyi, Anatolii. Atheism as a form of worldview knowledge and self-awareness of a person. Kyiv, 1987.

Kolodnyi, Anatolii. Life, work, thoughts. Kyiv, 2007.

Kolodnyi, Anatolii. My fate, my fate... Memory. Anatoly Kolodny. The path to Ukrainianness. Biographical and meaningful essay. Kyiv, 2021.

Kolodnyi, Anatolii. Religious life of Ukraine in the person of its leaders and researchers. Kyiv: Interservice, 2017. 740 p.

Kolodnyi, Anatolii. Ritual and everyday religiosity of a modern believer. Kyiv, 1966.

Kolodnyi, Anatolii. The phenomenon of religious studies. Monograph. Kyiv: Interservice, 2020. 248 p.

Disciplinary religious studies. Collective monograph. Under the editorship Anatolii Kolodnyi. Kyiv, 2009.

Scientific products in book and pamphlet form of the Religious Studies Department of the H.S. Skovoroda Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Ukraine (1996–2006). *Academic Religious Studies of Ukraine, History and Present (2006)*. Collective monograph. To the fifteenth anniversary of the Department of Religious Studies of the H.S. Skovoroda Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv, 2006. P. 238–244.

The main book and magazine publications of academic religious scholars 1993–2020. *Kolodny Anatoliy. The phenomenon of religious studies*. Monograph. Kyiv, 2020. P. 224–245.